

grote beeldhouwers

Michelangelo

• door Jan Poortenaar

De zesde Maart 1475 werd te Caprese in Italië als tweede zoon van Lodovico di Leonardo Simone Buonarrotti een genie geboren, dat zijn werkzaamheid over het terrein der schilderkunst, der beeldhouwkunst en der architectuur zou uitstrekken en zich in elk van deze een groot meester zou tonen, daarnevens nog verzen van betekenis zou schrijven en, wat menigeen zonder al deze hoogten te bestijgen niet gegeven is, bovenal een groot mens zou zijn.

De familie Buonarrotti was te Florence woonachtig en verscheidene leden hadden er aanzienlijke posten bekleed; daar groeide de jongeling op, wiens voornaam Michel Angelo nog eeuwen later in de wereld der kunst een groter eerbied zou afdwingen dan gans zijn geslacht met staatsambtenaren en graven van Canossa, waaraan het waarschijnlijk verwant was.

Burgertrots, familiezin, dat zijn twee krachten die in het leven van die tijd een grote rol spelen en oorzaak waren van veel strijd en twist tussen geslachten, aangewakkerd door eerezucht en natuurlijke heftigheid van een Zuidelijk volk, dat warm in zijn vriendschap en fel in zijn haat wist te zijn. Het is een lang verhaal hoe de, bijkans ontelbare, kunstenaars van talent bij den paus, bij kardinalen, vorsten, stedelijke overheden, gefortuneerden en wie maar meer opdrachten te geven kon hebben, streden om de voorrang, en met openlijke en verborgen nijd en afgunst, laster en kuiperij, zich voordeel, roem en eer trachtten te verwerven.

Hoe een sterk gevoel van eigenwaarde den jongen kunstenaar ook bezielde, hoe scherp hij ook zijn oordeel moge hebben uitgesproken over het werk van anderen, dat hem niet aanstond, tot slinkse gedragingen heeft zich Michel Angelo nooit geleend. Zijn hoge zelfbewustheid, een uitgesproken gevoel van maatschappelijke waardigheid, zij tonen zich

nog als hij, reeds een grijsaard, op een brief antwoordt, die aan den „beeldhouwer“ Michel Angelo gericht is, dat hij als „Michel Angelo Buonarrotti“ bekend is, en dat hij geen handwerksman is. In onze wereld, een viertal eeuwen later, gelden deze begrippen niet meer; een kunstenaar, die onsterfelijk werk schiep, stellen wij hoger dan bekleeders van stedelijke functies. En het is wellicht zowel zijn gekwetst familie-gevoel als zijn in de eer getast kunstenaarschap, die hem in 1506 een briefje aan den paus deden schrijven, voor wien hij werk onder handen had, dat deze hem ergens anders dan in Rome kon gaan zoeken, nadat hij door een dienaar was afgewezen toen hij zich om een onderhoud aanmeldde. Gekwetste trots als mens, gekwetste trots als kunstenaar, zonder twijfel. En Michel Angelo voegde de daad bij het woord, verliet Rome, en hij was bereids te Poggibonti, nabij Florence, aangekomen, toen ijlboden des pausen hem inhielden met het verzoek terug te willen keren.

De man die, in de kracht van zijn leven aldus tot de hoogstgeplaatsten dorst spreken, werd als jongeling reeds door een ongebreidelde critiek en rondborstigheid gekenmerkt, wanneer hij zich tot zijn gelijken richtte. Een mede-student, de beeldhouwer Torrigiani moet hij een felle opmerking over diens werk gemaakt hebben. Zoals de adellijke families elke vernederende bejegening, elke belediging of wat als zodanig kon gelden met de degen beantwoordden, zo wreekte Torrigiani zich ook op staanden voet: een vuistslag, zo wel-gericht en krachtig, dat hij Michel Angelo het neusbeen brak en hem voor zijn ganse leven verder een merkteken van zijn afstrafing meegaf.

Vele vrienden moet Michel Angelo op gelijke wijze van zich vervreemd hebben, en veel leed zal hij zichzelf daarmee berokkend hebben. Een ontzaglijke energie kenmerkt zijn levensuitingen en zijn werkkraft, een

Mozes door Michel Angelo.

afspiegeling schijnen zij te zijn van de ontzaglijke, bovenmenselijke energie van de geest, die uit zijn werken spreekt.

Als schilder zijn hem de beperkingen, die het formaat van een schilderij hem oplegt, al spoedig te knellende banden. Enkele schilderstukken die in een omlijsting te vatten zijn, dan worden de spanningen in hem te groot, hij voltooit ze niet eens, en ganse wanden moet hij vullen met tientallen figuren. Een enkele figuur zal hij al na zijn eerste jaren zelden meer uit marmer houwen, ganse composities van een omvang zoals men die niet kende, rijpen in zijn geest en in een reeks van jaren zijn zij zelfs met zijn werkkraft niet te voltooiën. Zal hij een David houwen, dan wordt een eerste opzet, levensgroot, onafgewerkt gelaten en uit een reusachtig blok marmer verrijst een bijkans driemaal levens grote heldenfiguur, die nu weer op zijn aloude plaats, op een plein te Florence in de open lucht is opgesteld.

Lange jaren arbeidde de grote beeldhouwer voor den paus. Een ongehoord-geweldig monument wilde deze zich doen oprichten, een grafgedenkteken. In 1505 was hij naar Rome geroepen en begon de „tragedie“, zoals men later algemeen de geschiedenis van dit werk noemt. Een bronzen standbeeld van den paus werd vervaardigd en opgesteld, om bij burgeroorlog vernietigd te worden: het brons verkocht men aan den hertog van Este om er kanonnen van te gieten. Voor het grote monument zijn enige beelden geheel of half gereed gekomen: de beroemde Mozes, die te Rome bewaard wordt, en figuren van slaven, die de trots van het Parijse Louvre zijn, waren in 1516 uit het marmer gehouwen. Tot een voltooiing van het geheel is het, na eindeloze wijzigingen in de plannen, nooit gekomen, steeds wisselden de luimen van zijn opdrachtgevers of verhinderden intrigues van anderen de voortgang van zijn werk. Een geweldige, ingehouden kracht straalt uit

de Mozes-figuur, de grote, geestelijke spanning van den Ziener is in de lichamelijke van die forse mannengestalte vorm geworden. De drang naar hetgeen in, naar hetgeen achter de aardse verschijningen leeft, beheerst steeds het werk van Michel Angelo. Als hij voor de Medici-regeerders een monument zal maken, komen geen „portretten“ van Giuliano en Lorenzo di Medici uit zijn handen, maar ideale figuren van heersers, die vrij-gedachte gelaten hebben zonder de minste overeenkomst der personen zelf. Ja, in de kleding gaat Michel Angelo's grote geest ver uit boven kledingstukken, zoals men die in zijn dagen droeg: als Romeinse keizers zijn de regeerders voorgesteld, trossend boven symbolische figuren die de dag, de nacht, de ochtend en de avond verbeelden. Geen beeldhouwer vermocht als hij in een enkele gedaante zo het Onmetelijke te belichamen. Ten slotte worden al deze aan werkelijk-

heidsvormen gebonden uitingen hem te beklemd, immer zwelt een figuur onder zijn handen tot een reus, geladen met kracht en leven, figuren groeien tot ontzaglijke composities en de spanningen, de krachten in hem gaan boven de menselijke gedaante uit en zoeken zich op een onstoffelijker terrein te uiten: dat van de bouwkunst, waar zijn fantasie zich in lijnengang en spanningen, gewichtsverdeling en majestueuze bekroningen slechts aan hun eigen wetten van zwaarte en druk behoeven te beantwoorden en aardse verschijningsvormen, zoals die de gestalte des mensen beheersen, hebben afgedaan. Ook hier is wat hij verricht ontzaglijk: het bouwplan, door den architect Bramante ontworpen, zet hij voort en bekroont het met de meest trotse koepelbouw die de wereld toen kende: de Sint Pieterskerk van Rome. Het tekent de grootheid van de mens in Michel Angelo, dat hij steeds Bramante, die

Kop van de Lybische Sibylle, fragment plafondschildering Sixtijnse Kapel te Rome, door Michel Angelo.

de koepelbouw van de doopkerk te Florence tot een mijlpaal in de geschiedenis der kunst had weten te maken en in tal van andere bouwwerken van edele verhouding zijn meesterschap had getoond, het tekent de grootheid van Michel Angelo dat hij Bramante immer den eigenlijken bouwmeester van de Sint Pieter bleef noemen, en hem den grootsten architect sedert de oudheid achtte. Want niet alleen zijn eigenwaarde als kunstenaar moest hij daartoe ter zijde stellen, neen, weinigen hebben hem meer dan diezelfde Bramante gedwarsboomd en op slinkse wijze het werken onmogelijk trachten te maken. Iemand, die hem het leven op allerlei wijzen had verzwaaard niettemin als kunstenaar boven zichzelf te stellen, dat tekent de ziele-grootheid van Michel Angelo, en die waarachtige grootheid is het, die het werk zijner handen zulk een onsterfelijkheid verleent.

Een tijdgenoot, die de levens van kunstenaars uit zijn omgeving beschreef, Vasari, verhaalt hoe Bramante bewerkte dat het grote gedenkteken voor den paus, waaraan Michel Angelo bezig was, terzijde geschoven werd. Om hem een strik te spannen, haalde men den paus over, den beeldhouwer aan het schilderen te zetten: het plafond van een grote zaal, de Sixtijnse kapel, moest men hem laten versieren! Het oogmerk was, dat Michel Angelo van die opdracht niet veel terecht zou brengen, daar hij met de schilder-techniek op de wand niet vertrouwd was. Bramante moest bovendien een onbruikbare stelling hebben opgericht, die tot uitvoering der beschildering nodig was, zodat deze afgebroken en door een nieuwe vervangen moest worden. Het werk echter vond een ongekende bewondering van ieder die het zag, en ieder die Rome bezoekt zal een bezoek aan de Sixtijnse kapel niet overslaan. Het lange gewelf werd door lijsten in vakken verdeeld, waarop de zondvloed, de schepping van zon en maan, van Adam, profeten en een menigte andere gegevens de stof vormen, die hem tot grootse composities aanleiding waren. Vier en een half jaar arbeide hij aan deze schildering, van Mei 1508 tot October 1512.

Voor de ontwikkeling van zijn talenten waren te Florence de omstandigheden gunstig. Het geslacht der Medici, dat het bestuur van de stad leidde, telde vele kunstzinnige leden, Lorenzo de Medici, die praal en kunst om zich heen begeerde en wien de bijnaam „il Magnifico“, de prachtlie-

vende, werd gegeven, omringde zich met geleerden en kunstenaars. In de tuin en in de woning der Medici waren schatten aan kunst opgehoopt, en zeker niet het minst waren het de beeldhouwwerken der Oudheid, die daar prijkten, welke op Michel Angelo grote invloed oefenden. Van sommige beeldhouwwerken, waarin men zijn hand meent te herkennen, is een jarenlange studie der oude kunst gemakkelijk af te lezen; zelfs moet een beeldje van een slapenden Amor, door anderen kunstmatig wat vuil gemaakt, als een echt antiek stuk aan den kardinaal San Giorgio verkocht zijn geworden. Dit althans verhaalt de zoeven genoemde schrijver, Vasari; met zijn mededelingen echter is enige voorzichtigheid wel geboden. Velen zal het zeker wel twijfelachtig voorkomen, wat hij van Michel Angelo's plafondschildering der Sixtijnse kapel verhaalt: de kunstenaar moet die geheel zonder helpers hebben uitgevoerd, als wij een bediende om de verven te bereiden uitzonderden, en daarbij zó lang op de rug liggend geschilderd hebben, dat hij nog lange tijd na het voleindigen van die arbeid tekeningen alleen ondersteboven kon zien, en zelfs brieven ondersteboven moest houden, wilde hij die kunnen lezen!

In het Uffizzi-Museum te Florence wordt een portret van Michel Angelo bewaard, door een onbekenden kunstenaar geschilderd. In zijn sombere, zwart-bruine kleuren toont het ons een somberen, melancholieken man, met een peinzende uitdrukking op het baardige gelaat, en weinig minder droefgeestig is de tragische kop van het beeld door Daniele da Volterra, dat in dezelfde stad in het Nationaal Museum is opgesteld in een zaal, waar ettelijke werken van Michel Angelo de belangrijkste kunstwerken zijn. Hier staat zijn beeld van Bacchus, de eerste, onvoltooid gebleven David, en een rond relief; de steen zulk een ademend leven in te gieten als met den ten dele uitgehouwen David is geschied, weinig beeldhouwers, die dit gegeven was. Menigeen, die het leven van een kunstenaar niet van nabij, van zeer nabij heeft meegemaakt, meent zo spoedig dat het, afgescheiden van het materieel-moeilijke, een spel zou zijn. Michel Angelo's leven, dat van een ongemeen-begaafde, toont niets dan een lange, aanhoudende strijd om te bereiken, om in steen te verwezenlijken wat in zijn geest leefde. Hoeveel zwaarder moet die strijd dan de minder-overdadig begaafde kunstenaars dikwijls wezen!